

הר הגעש לא התקרר

לבצר את ישוביו. היתה זאת מלאכה קשה. עקיבא סימן בעצמו את החפירות שעל הבולדוזרים. היה זהפון, אולם הקיבוצים לא התגבשו. הרעיון כלל. הם שלחו משלחת למסודות כדי להגותן עליו. אמרו הם: המשוגע הזה חולם על תותחים ואוירונים, ובינתיים הוא הורס את החצר שלנו. רבים מהם זכו להתחרט על עמדתם זו.

רצה המול ודוקא בשעה זו חלה עקיבא, נאלץ לשכב כמה חודשים במיטה. אנשי הקיבוצים היו באים אל מיטתו, דורשים ממנו שיעץ להם לבצר את הנקודות, שלא ראה אותן מימיו. כשקם, היו כל גופו עטוף גבס. לוי אשכול המציא לו שם מתאים: "הפיליבוס המתנועע".

בתקופה זו נדבק במחלה שהפכה מאז חלק מחייו: אהבת העצים. בעיניו נראה העץ כפתרון לבעיות רבות של יצור רים. במיוחד התאהב בעץ האקליפטוס, שאח כל אלפי משפחות תינו למד להכיר היטב. משך הזמן הצליח להרביק כמה אנשים בשטח, והחזיר את התלהבותו אפילו ללבי של בן גי.

"דרושה רומנטיקה חדשה!"

בהעדרו של עקיבא עבר הגדניע כמה משברים. המציא את השתתה. המלחמה נסתיימה, ואיתה הרומנטיקה של המחתרת ושל הנמדה הקדומנית. במקומה בא מצב-הרוח האפורי של נוער ששוב לא ראה מולו מטרה לאומית כרוה ומושכת. נדבק עליו הצנינות החומצנית של החיילים הקרביים המשוחררים אכולי האכזבה, ראה מסביבו היריים ודודים של מחרתם בחיים הוא להתעשר מהר. הגדניע לא יכול היה לחיות על איבוד. האוירה שחינכה את הנוער בבית וברחוב לא יכלה שלא להשפיע עליו בהיכנסו לגדניע. עקיבא נקרא לעדד על הגדניע במאי 1950. הוא לא היה זקוק להתבוננות רבה כדי להיווכח שהנוער של 1950 שונה מן הנוער של 1940. ולא רק הנוער השתנה — השתנתה גם הרוח בארץ. אמרו חבריו: "קודם כל צריכים להוציא חוק שיחייב את הנוער להתגייס לגדניע, אחרת לא יבואו". השיב עקיבא: דרוש ליה רומנטיקה חדשה. שום חוק לא יעזור. הוא רק יפריע.

הגדניע החליט בא למלא תפקידים רבים ומשונים, ורבים הטילו ספק אם בכלל יתנום תפקידים אלה למיזוג. כוונתה צבאית בא להכשיר חיילים לעתיד, בעיקר קצינים-לעתידי. יחד עם זה בא לשמש מעין התליף לתנועת-נוער, להקנות להכינו הרגלי-אורח והכרה לאומית. כתוספת, שהפכה חיש מהר לעיקר, בא תפקיד שלישי: להכניס את הנוער העולה לא וירת הארץ.

השוללים היו רבים. הם הטילו ספק אם יכול קצין עונד עליונות לבוא במקום מדריך, אם יכולה רוח של התנדבות להתקיים באיירה של פקודות. אולם עקיבא, נלהב כממיד, לא שעה לספקות אלה. אולי בהשפעת אבי-המשפחה הגרמני, ואולי בהשפעת חברי-הרחוב הערביים, אהב עקיבא עצמון את ההוי הצבאי כשלעצמו, והוא האמין שאין טוב ממנו לחנך נוער בריא.

בין בעלי מקצוע. מתח גבוה

אולם גם אדם נלהב כמוהו נאלץ להודות שלא יספיקו ה-אמצעים הכספיים והאנושיים כדי להקיף את כל התפקידים. הוא נאלץ לבחור. הוא בחר בנוער העולה.

מיבצע ההתערות נולד תוך יסורים. לבסוף הוחלט להור ציא את ילדי המעברות מאוהליהם וצריפיהם, להעביר אותם קורס במחנות הגדניע. בהתמדה ובסבלנות נשברה התנגדותם, הומס הקרה. בני המעברות זרמו למחנות בשמחה, התרגלו לרמת החיים החדשה, טרבו לחזור למשפחותיהם ולדלות המעברה.

אוחה שעה קטן חלקו של הגדניע בקרב נערי בתי-הספר, לא היה קיים כלל בנוער העובד. מחוסר ברירה מינה אח-מר רי ההתעמלות לתפקיד של מדריכי הגדניע. לא היה זה פתי רון איריאלי: המורים לא היו תמיד מוכשרים, ושלוש שעות אמוני הגדניע בשבוע, שניתנו ככתלי בית-הספר וכחלק מ-תכנית הלימודים, לא יצרו אוירה רומנטית. תשעה ימי הגדניע סעות בשנה ועשרה הימים המוקדשים לשרותים חלוציים (ירידה לחוות הגדניע בבאר-אורה, ליד אילת, או למקום דומה) לא יכלו לשנות את המצב.

המתח הגבוה ביותר שרר בין חניכי הגדניע שהצטרפו ליחידות מקצועיות — גדניע אויר יום, קשר, תותחנות, סיני רות, חובשות. התפקיד הלהיב ומפקדי הצבא שמחו לקראת הנערים שהלהיבו גם את החיילים מגויסה-החובה. אולם ה-מתח בשאר יחידות גדניע לא הגיע לרמה זו.

עקיבא עצמו זכה לאהבת הנערים. בהיותו רחוק מכל "בולשיט" והניך רוח ההגנה הטרנס-מלחמתית, ידע להתערב בין חניכיו, שקראו לו, בפשטות, בשמו הפרטי. לא כל הקצינים, ביחוד בדרגות הנמוכות, ידעו לעורר חיבה במידה כזו. אולם הבעיות האפוריות של יומיום לא קררו את הר הגעש שהתכונן להתפרצות הבאה. וכמו כל התפרצויותיו של עקיבא עצמון תהיה גם זו מורכבת מזויגה מזורה של התלהבות מדבקת ושיקול מעשי קרי. אפשר לקרוא לתכונה זו "התלהבות קרה".

טליה, להשלים את לימודיו. אך לימודים אלה נסתיימו יחד עם ההפוגה — ב'1938. הוא נשלח ישר לקורס מסיכפים, שעם חניכיו נמנה גם צעיר אחר, צעיר ממנו בשנה אחת: ייגאל סוקניק, ששינה כעבור זמן את שמו לדין.

כמו כל חניכי קורס זה זכה עקיבא לתפקידים מגוונים — הוא פיקד על מחלקה של פו"שן ששמרה על קו המתח הגבוה בין טול"כרם וכפר-סבא, הדריך בקורס של הגה"ק (הנשק הקל), פקד על ההגנה בצפון ים-המלח, אחר-כך על הגדוד השני של חי"ש ירושלים.

זה היה עד 1940. אותה שנה החליטה מפקדת ההגנה כי יש צורך בגיוס נערים שפני גיל הצבא, כדי לעזור להגנה בתפקידי-עזר שונים ולהכניס לתפקידיהם בהגנה המוגנת. היא קראה למסגרת החדשה בשם גדניע — גדניע נוער — והטילה על עקיבא עצמון לארגן אותה בירושלים. עקיבא התנפל על התפקיד בכל כוח התלהבותו — התלחכות הנראית לפעמים כחסרת-גבולות. ושלא שכתה במאימה עד היום. הוא טיפל ביצור החדש עד שהקיף אלפים. אולם במרוצת העבודה עלה על דעתו שחבל על כל הנערים שאי אפשר היה לקלוט אותם בהגנה עצמה (בגלל הצורך בסודיות, בדיקת כל מיעור, טכסי ההשבעה וכו'). אז בא הד"ר איתור בירם, איש בית-הספר הריאלי בחיפה, מיליטריסט מושבע שהיה מחנכם של כמה ממפקדי ההגנה (יעקב דורי, חיים

כשמת הגדניע אירי אפטיין (ממכת-חום או ממכת-שמש או משתיהן יחד) בדרך לזליה, השתררה דממה במיסי-קדת הגדניע, אישם. לא היה זה רק אבל על אבדן חייו של אדם, במקרה זה נער מצטיין ואהוב על חבריו. האבל היה מהול עם החשש לתגובת הציבור — אירגון כמו הגדניע, המפעיל אלפי נערים שמתחת לגיל הגיוס, אינו יכול לפעול כראוי ללא שיתוף פעולה מצד ההורים והמורים.

אולם גם הפסימיסט הגדול ביותר בצריפי המפקדה לא יכול היה להעלות על דעתו שהמקרה הטראגי לא יהיה אלא פתיחה לצורך של אסונות שרדפו איש את והו. גדניע טבע כשהתרחץ בכריכת-פרדס ליד נס-ציונה, קצין גדניע מן המעולים ביותר, התהפך על אפופו ונהרג, שעה שליחה את חניכיו. מכונית מלאה גדניעים התהפכה על הר הכרמל, פצעה קל את הנערים, הרגה חייל מבוגר שיא היה שיך לגדניע. ומפקד גדניע, שהשתחרר לא זמן. ייבד את עצמו לדעת במסיבות טראגיות, על רקע אישי.

כל אחת מבשורות-איוב אלה הועברה מיד בטלפון לגבר גבה-קומה ורחב, בעל פנים עגולים ושטוחים, שנשא על כתפיו שלוש עלי-תאנה. היה זה האיש שהוטל עליו, בתוך קף תפקידו, לשנות את כוס התרעלה: אלוף-משנה עקיבא עצמון, מפקד הגדניע.

אציל גרמני בא לארץ

הידיעה שקרתה תאונת-דרכים למכונית מלאה גדניעים על הכרמל הגיעה לעקיבא בביתו. שעה שליחה בכינור את אחת משתי בנותיו, שניגנה על פנתר. הוא הפסיק את הגניעה, רץ למכונית, נסע מיד למקום התאונה. מחשבות שחיו רות רבות עברו בראשו, עד שהגיע למקום ונזכר לדעת שה ניכיו שלו לא נגעו באופן רציני. ינדרך חזרה כבר היה שקוע בהרהורים מסוג אחר — תכנית שהמטרה היתה להחיל מהפכה בנוער ולהרחיב את עקרונות הגדניע שבעתיים. אופטימיות טבעית זו, ששום מאורע בעולם אינו יכול לשברך לשעות רבות, גרמה לכך שעקיבא עצמון נשאר שולט במצב גם אחרי מכות-גורל שהיו יכולות לשבור אדם אחר. חלק מרוח זו אפשר להסביר לאור הרקע האישי שהצמיח הר-געש מאסיבי זה. רקע זה נולד לפני ארבעה דורות, כשי אציל גרמני בשם בארון פון-קלאסן נתפס לשגעון דתי והחיל לט להגר לארץ הקודש. הוא קנה-קרקעות נרחבים בסביבות יפו, הושיב עליהם יהודים, כדי למלא יעוד דתי. כשמת חזון בניו בגרמניה, חזרו להיות יונקים גרמניים טובים. אולם בת אחת נישאה ליהודי, נשארה בארץ. היתה זאת אסאמו של עקיבא ויטנברג.

ויטנברג האב היה אדם שונה לגמרי — נער יהודי אדוק שבא עם דודו לארץ, השתכן בעיר העתיקה של ירושלים. בהיותו בן 15 התאהב בנכדתו של האציל הגרמני, שהיתה אז בת 13. אולם הדוד לא ראה בעין יפה את השידוך עם הילדה, שלא היתה דתית למדי. הנער עמד על שלי, ויהר על הירושה ועל ירושלים העתיקה, נשא את הנערה לאשה ופתח סוכנות למכונות-תפירה זינגר.

עקיבא הילד בילה את נעוריו בחברת נערי-רחוב ירושלמיים, יהודים וערבים, שעה שאביו היה מצטרף לשיירות. גמלים שהביאו את מכונות התפירה להמשק ורבת-עמון. עקיבא בא ואחיו נקראו בפי כל "אולאד זינגר" — ילדי זינגר, על שם מכונות התפירה.

ידיה במקום נידח

הרחוב לא השפיע על עקיבא לרעה. הוא צמח והפך ילד חסון, רץ ראשון בגימנסיה חבדיה הירושלמית. אולם אהבה לספורט נפלה מאהבה אחרת — אהבתו את המוסיקה. הוא ניגן בכינור, נתן כמה קונצרטים. ההורים החליטו שילד הפלא חייב ללמוד מוסיקה. שלחוהו לאיטליה, כדי שייכנס לקונסרבטוריו של פירנצה. אלא שמשום מה לא נתקבל לקונסרבטוריון. בלית ברירה עבר למיכללה, הפך מהנדס הידרולי אחרי לימוד של 5 שנים בעיר האיטלקית, אותה ייצג גם כחבר נבחרת הכדורסל שלה.

אולם לפני שהגיע לארץ המוסיקה והמאקארוני, קרה משהו חשוב בחייו של עקיבא ויטנברג. בן 15, בשנת 1933, בא במגע עם חברים ששרתו בהגנה. הדבר כצא חן בעיני הילד החסון, והוא הצטרף למחלקתם של הנערים. היתה זאת יחידת הקשר"ם של ההגנה הירושלמית. היא נתנה לאנשיה חיים רומנטיים: הם ייבנו ליד משרד ההגנה. מוכנים להעביר "קשרי", תחילה ימינו להם רק מעטפות וריקות, כדי לבדוק את מהימנותם. אולם משך הזמן התבגרו עד כדי לימודים במקצוע האקדה. לימוד הפך (אקדה פארבלום) נמשך שנה וחצי, עד שהילדים ידעו להרכיב את הכלי בחושך, בשק סגור. רק אז הובילו אותם למקום נידח ונתנו להם לירות — הר רגע מאושר! — כדור אחד מן הכלי.

מלחמת מקלות וגידור

באפריל 1936 שמע עקיבא בפירנצה כי פרצו מאירי-עות בארץ. דם ההגנה לא נתן לו להמשיך בלימודיו, כאילו לא קרה כלום, והוא חזר לארץ, הצטרף לפלוגה הנודדת של יצחק שדה. כשחלה הפוגה במחול הדמים נשלח חזרה לאי-השבוע נודח לאורך-השנה עקיבא עצמון בת שלישית.

מפקד-גדניע עקיבא עצמון
ההתלהבות היא מדבקת

לסקוב), והציע הצעה חדשה: להכניס את כל ותלמידי בתי-הספר התיכוניים בארץ למסגרת של אימונים, מבלי שיצטרפו לגדניע עצמו.

ההצעה נתקבלה והוקמה מסגרת חדשה, שנקראה ג"ם ("חינוך-גופני-מורחב"). כל תלמיד עבר בה אמונים של תר-גיליסדר, אסני-שדו-גדניע, טופוגרפיה, ספורט שימושי, מסעות מלחמת-מקלות וגידור ובכמה מקומות גם התאגד פות (ד"ר בירם עצמו האמין מאד בהתאגרות כאמצעי ל-חישול האדם). אחרי שנה בחגים היו שליחי ההגנה מסננים את הנערים, מעביטים את השובים שבהם לגדניע.

פיליבוסקס מתנועע

הרגע הגדול של הגדניע הגיע עד פרוץ המלחמה. הגדניע שלח את צעיריו וצעירותיו עד לעמדה הקדומנית ביותר בעי רים, הטיל עליהם עבודות-קשר רבות ומסוכנות. כמה מן הנערים ביצעו מעשי גבורה בשליחויות אלה. אך התרומה העיקרית של הגדניע היתה אחרת: חניכיו נתנו לגדולים דקר-ביים החדשים את מיטב המפקדים. היה זה חזיון תדיר שני רים בני 17 או 18, שעברו קורסים של מסיכפים בגדניע, פיקדו על מגויסים חדשים שעלו עליהם בגילם בחמש עד עשר שנים.

עקיבא עצמון לא היה אותה שעה בגדניע. הוא עסק ב"מלאכה אחרת: ביצורים. עם פרוץ המלחמה הורד לנגב כדי

* בסך הכל היו אז ששה בולדוזרים בארץ.